

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Изборно веће

Пошто смо на седници Изборног већа Филозофског факултета у Београду од 23. 06. 2022. године изабрани у комисију за припрему реферата о кандидатима за избор у звање једног ванредног професора за ужу научну област Општа историја средњег века и помоћне историјске науке са пуним радним временом у трајању од 5 година на Катедри за општу историју средњег века, помоћне историјске науке и теорију историје Одељења за историју, част нам је да на основу увида у поднети материјал поднесемо Већу следећи

РЕФЕРАТ

На конкурс за наведено радно место који је објављен 06.07. 2022. у листу *Послови* бр.994-995, пријавио се један кандидат – др Небојша Порчић, ванредни професор на Катедри за општу историју средњег века, помоћне историјске науке и теорију историје Одељења за историју Филозофског факултета у Београду. Осврнућемо се на основне биографске и библиографске податке о кандидату, а затим ћемо анализирати радове које је објавио од избора у последње звање.

1. Биографија

Небојша Порчић је рођен 31. августа 1973. године у Београду. Основне студије на Одељењу за историју Филозофског факултета окончао је 1999. године одбраном дипломског рада на тему *Србија, италијанске државе и крсташки рат у 15. веку*. На истом одељењу 2007. године брани магистарски рад на тему *Дипломатија државе Немањића*, а 2012. године докторску дисертацију на тему *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример*.

Од 2000. године био је ангажован у Историјском институту, најпре као стипендиста Министарства за науку, а од 2002. као стално запослени истраживач. Октобра 2006. прелази на радно место сарадника у настави за ужу научну област Општа историја средњег века и помоћне историјске науке на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Ту 2007. године стиче звање асистента, 2012. звање доцента, а 2018. звање ванредног професора. Од тада на нивоу основних студија самостално изводи наставу на предмету Помоћне историјске науке и учествује у настави на предметима Општа историја позног средњег века и Културна историја

средњег века, док на нивоу мастер студија држи више специјализованих курсева (Компаративна дипломатика, Латинска палеографија, Крсташки покрет и југоисточна Европа).

Објавио је две монографије и 38 радова у научним часописима и зборницима, као и већи број енциклопедијских јединица и неколико приказа и превода стручне литературе. У научноистраживачком раду бави се проучавањем и издавањем српских средњовековних докумената, као и различитим аспектима међународних односа у југоисточној Европи средњег века.

Учествовао је у научноистраживачким пројектима Министарства просвете и науке Републике Србије који су реализовани при Историјском институту и Балканолошком институту САНУ, као и на међународним пројектима посвећеним дигитализацији средњовековне документарне грађе под окриљем организације ICARUS (International Centre for Archival Research). Од 2022. године учесник је пројекта Concepts of Nationalism and Patriotism in Serbian Political Discourse: Medieval, Modern, Contemporary који се реализује у оквиру програма „Идеје“ Фонда за науку Републике Србије.

Користи енглески, грчки, италијански и француски језик.

2. Научноистраживачки рад

Од избора у звање ванредног професора 2018.године, колега Порчић је у коауторству са колегом Невеном Исаиловићем објавио једну значајну монографију ***Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама, (коаутор: Н. Исаиловић), Архив Србије, Београд 2019***, награђену престижном стручном наградом „Иларион Руварац“ за 2019/20. годину. Реч је о капиталном делу које представља до сада најбоље и најтемељније урађено критичко издање 48 докумената ауктора са простора Србије и Босне који се данас чувају у различитим установама у Венецији. У оквиру овог наслова, Порчић је приредио издања, преводе и коментаре уз 31 документ ауктора са простора Србије, пре свега владара из династија Немањића, Балшића, Лазаревића, Бранковића и Црнојевића, уз посебне студије о њиховом историјском контексту (стр. 17–34, 50–92, 124–134) и дипломатичким својствима (стр. 135–167). Предметни документи су највећим делом настали или сачувани на латинском, односно староиталијанском језику, и веома су разноврсни, од кратких владарских писама карактеристичних за Немањиће до изузетно обимних и сложених међудржавних уговора које су са Венецијом закључивали Балшићи, Лазаревићи и Бранковићи, те приватноправних исправа са наглашеним литерарним елементима, попут тестамена Ђурђа Црнојевића. Књига је веома брзо постала неопходан изворни корпус објављене грађе од огромне користи великом броју

истраживача. Посебно ваља истаћи Порчићеву изражену способност за истраживачки и издавачки рад која га је, што је веома видљиво у начину на који је приступио издавању латинске грађе, уврстило у ред најбољих српских дипломатичара.

Поред ове монографије, Порчић је у наведеном периоду објавио 11 оригиналних научних радова.

1. *The Dubrovnik Corpus of Serbian Imperial Documents as a Source for Chancery Research*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 6 (2018) 73–99.

Корпус од 29 докумената српских царева Стефана Душана (1346–1355) и Стефана Уроша (1355–1371) који се према околностима настанка и/или месту чувања могу назвати дубровачким размотрен је у овом раду са становишта података које пружа о у нашој дипломатици недовољно проученом питању српске царске канцеларије. Кандидат запажа да у овом корпусу долазе до изражаја оба основна предуслова који једну средњовековну документарну продукцију одређују као институционализовану службу, „канцеларију“ – устаљеност производа и устаљеност особља. При том, може се пратити како то особље на организован начин усваја низ обележја византијских царских докумената, вешто их уклапајући у традиционалне обрасце. С друге стране, чини се да нису постојали прави формулари, као ни ваљани регистри или архива издатих докумената. Постоје индиције да су ови организациони недостаци могли подстаћи веће учешће самих дестинатара у издавању докумената, што треба имати на уму у даљим настојањима да се пружи целовита слика феномена канцеларије у држави Немањића и српском средњем веку у целини.

2. *Немањићи успон на краљевство у светлости дипломатичких и дипломатских сведочанстава*, Краљевство и архиепископија у српским и поморским земљама Немањића – тематски зборник (ур. Љ. Максимовић – С. Пириватрић), Београд 2019, 219–242.

Рад истражује схватање краљевске титуле код српских владара из династије Немањића на основу сведочанстава која о томе пружају дипломатичке форме њихових докумената и њихова дипломатска делатност. Анализа извора показује да је добијање краљевске титуле за немањићку средину значило успон у идеалној хијерархији земаљских власти који је омогућавао испољавање пуног суверенитета у владарској репрезентацији, али и искорак из оквира политичке идеологије својствене византијском свету у политичко-идеолошки склоп западног хришћанства. Пошто Немањићи нису показали спремност да у потпуности раскину са византијским обрасцима, репрезентативна слика српског краља претворила се у особену мешавину византијских и западних узора.

3. Вукан Немањић – крунисани и миропомазани краљ?, Стефан Првовенчани и његово доба (ур. И. Коматина), Београд 2020, 63–82.

У раду се упозорава на могућност да је Вукан, најстарији син Стефана Немање који је крајем 12. и почетком 13. века с титулом краља управљао облашћу Дукље, у свом писму папи Иноћентију III из јула/августа 1199. године саопштио вест о свом краљевском крунисању и миропомазању. После изношења разлога на којима се ова могућност заснива, претпоставка о Вукановом крунисању размотрена је у контексту политичких и верских прилика тог времена. При том су као посебно значајне околности препознати истовремено озваничавање посебности католичке црквене организације на простору Вуканове државе кроз оснивање Барске надбискупије и захтеви за додељивањем краљевских круна које су убрзо потом папству упутили српски велики жупан Стефан, Вуканов млађи брат, и бугарски владар Калојан. У сагледавању појединих аспеката краљевске инаугурације искоришћени су и сразмерно бројни упоредни случајеви из других европских земаља.

4. *Permanence and Change in Serbian Medieval Diplomacy, La diplomatie byzantine, de l'Empire romain aux confins de l'Europe (Ve–XVe s.)*, ed. N. Drocourt – É. Malamut, Leiden – Boston 2020, 316–332.

Рад је произашао из учешћа на округлом столу посвећеном Византијској дипломатији од 5. до 15. века одржаном на 23. међународном конгресу византијских студија (Београд 2016), да би потом био дорађен и објављен у престижним актима издавачке куће Брил. У раду се разматрају феномени истрајности одређених форми дипломатског саобраћаја међу државама, као и промене које су биле резултат смене историјских доба. Стављено у шири међу народни контекст, Почитево истраживање базирано је на богатој грађи, како дипломатичкој, тако и на наративним изворима који дају драгоцену сведочанства о сталности и променама у свету средњовековне дипломатије. Ипак, суочен са чињеницом да је велики број сачуваних извора страног порекла, као и са приметним дисконтинуитетима у сачуваној грађи, те њеном фрагментарношћу, аутор је учинио значајан напор да сачини информативну, научно утемељену студију. Покушавајући да одгонетне унутрашње елементе процеса одлучивања на српском двору и унутар државног и црквеног врха, аутор је успешно превазишао лимитираност грађе и дао је свеж и научно утемељен увид у ову значајну проблематику.

5. *Serbia in the Registers of the Angevin Chancery (1265–1295). An Attempt at Reconstruction*, Initial. A Review of Medieval Studies 8 (2020) 119–163.

У раду је најпре изложен историјат регистара канцеларије јужноиталијанских Анжујаца од њиховог настанка у другој половини 13. века до потпуног уништења за

време Другог светског рата и пројекта реконструкције који је потом покренут. Потом је пажња посвећена издањима у којима су током XIX века објављивани подаци из ових регистара који се тичу историје Србије и јужнословенских земаља. Детаљним увидом у досад реконструисане регистре, који обухватају раздобље од 1265. до 1295. године, показало се да су приликом њиховог састављања ова издања из XIX века коришћена само посредно и стога непотпуно. С друге стране, током пројекта реконструкције откривени су неки подаци које су старија издања пропустила или погрешно протумачила. Зато је у додатку раду понуђено ново издање ових података које представља најпотпунију могућу реконструкцију докумената из анжујских регистара који доносе податке о Србији.

6. *Заклетвена изјава војводе Сандаља Хранића баници Анки, Грађа о прошлости Босне* 13 (2020) 113–134.

Рад доноси издање, превод и свеобухватну историјску и дипломатичку анализу документа који је босански велики војвода Сандаљ Хранић издао својој ташти баници Анки. Почетком 1410. године, политичке околности довела су у питање неколико година раније склопљену брачну везу између Сандаља и Анкине кћерке Катарине. Као одговор на то, Сандаљ је 4. марта 1410. у граду Новом издао документ у којем се заклео Анки да ће је поштовати као сопствену мајку, да је неће оставити, те да чак и у случају Катаринине смрти неће довести другу жену док год је Анка жива. Заклетва је могла да буде поништена једино ако би скуп „добрих људи“ из Босне, Хрватске, Венеције и Дубровника, утврдио да је Анка учинила нешто чиме се тешко огрешила о Сандаља. Сандаљева заклетвена изјава предата је на чување дубровачкој општини, заједно са одговарајућом (у међувремену изгубљеном) изјавом банице Анке, о чему су дубровачке власти 13. марта 1410. године, у присуству Анкиног и Сандаљевог посланика Прибисава Похвалића, сачиниле потврду.

7. *Марија, сестра српске краљице Јелене, Историјски часопис* 70 (2021) 31–68.

Сразмерно бројни изворни подаци о Марији, сестри српске краљице Јелене, супруге краља Уроша I, показали су се кључним за решавање питања Јелениног порекла које је дуго измицало истраживачима. Поред тога, Марија је и сама била значајна историјска личност чије породичне везе и животни пут одражавају сву сложеност политичких и верских односа у југоисточној Европи током 13. века. Рад најпре још једном разматра питање Маријиног и Јелениног порекла, чије решење није добило одговарајући одјек у нашој историографији, да би затим, на трагу неколико студија које су недавно објављене у иностранству, приказао Маријин животни пут, кроз брак са истакнутим бароном Латинског царства Анселмом од Кајоа, преко

боравака у Краљевини Сицилији, Француској и Србији, до података о њеном потомству.

8. *Documents of Mary of Cayeux Concerning Grants to the Abbey of Dommartin and an Agreement with the King of England*, Initial. A Review of Medieval Studies 9 (2021) 181–208.

Надовезујући се на недавна истраживања о Марији од Кајоа, сестри српске краљице Јелене, рад се бави документима које су Марија и њен син Анселм издали током свог боравка у француској покрајини Пикардији, завичају породице Кајо, у раздобљу између 1275. и 1279. Утврђено је да један од пет докумената који су претходно приписивани овим ауторима није њихов, али и да постоје још четири досад непозната или неискоришћена документа који се могу сврстати у ову скупину, чиме се укупан број повећава на осам. Седам њих тиче се дарова опатији Домартен у грофовији Понтије. Поред тога, истраживање је открило и један документ из септембра 1279, којим се Марија одриче свог удовичког дела у поседима и приходима на подручју места Вабен у складу са споразумом који је њен син Анселм склопио с енглеским краљем Едвардом I и његовом супругом краљицом Елеонором након што су они наследством стекли грофовију Понтије. Рад доноси прво потпуно издање текстова свих осам докумената и разматра податке које они пружају о Марији и њеној породици, попут хронолошких и генеалогских питања, титулатуре и друштвеног и економског статуса.

9. *The Right of Shipwreck in Medieval Serbia*, The Annals of the Faculty of Law in Belgrade 70/1 (2022) 1–30.

Рад представља први покушај да се посебно и целовито истражи право бродолома (*ius naufragii*) у средњовековној Србији. У почетном делу, кроз излагање историјата тог правног обичаја на простору Европе и Средоземља у старом и средњем веку, успоставља се шири историјски и компаративни контекст. Затим се разматрају расположиви подаци о његовом присуству у Србији, који потичу из раздобља од почетка 14. до средине 15. века и обухватају како примере његове примене тако и прописе о његовом укидању у односима са заједницама окренутим поморској трговини – Венецијом и Дубровником. У завршном делу испитују се његов статус регалног права српских средњовековних владара, као и околности и механизми његовог укидања према млетачким и дубровачким бродовима.

10. *Папе, краљеви, моћници, комуне. Западна политика*, Свети краљ Милутин: владар на раскршћима светова (ур. С. Пириватрић – С. Марјановић-Душанић – Д. Поповић), Београд 2022, 147–185 (коаутор: Н. Исаиловић).

Западна политика српског краља Стефана Уроша Милутина (1282–1321) обухватала је односе са суседним политичким чиниоцима који су припадали западнохришћанском (римокатоличком) кругу, као и са папством и западним световним моћницима заинтересованим за крсташке подухвате којима су папе настојале да потчине источнохришћанске (православне) балканске земље свом ауторитету. Ова политика може се пратити кроз две фазе. До 1300. године, пошто су међусобни сукоби и унутрашња превирања углавном паралисали делатност западних чинилаца, Милутин се према њима држао пасивно док се успешно бавио другим спољнополитичким правцима. Од 1301, суочен са агресивним поступцима опорављених западних суседа, као и са оживљавањем крсташких пројеката, српски владар је прибегао много активнијој политици, користећи понуде савеза и уније црква како би неутралисао потенцијалну претњу од крсташког табора, док је према суседима у борби око пограничних територија примењивао комбинацију дипломатије и војне силе.

11. Краљеви документи, Свети краљ Милутин: владар на раскршћима светова (ур. С. Пириватрић – С. Марјановић-Душанић – Д. Поповић), Београд 2022, 275–311.

Према налазима овог истраживања, корпус докумената српског краља Стефана Уроша Милутина (1282–1321) који се данас могу употребити за дипломатичку анализу броји 27 јединица – 14 повеља црквеним дестинатарима, шест повеља световним дестинатарима и седам писама. Њихову употребљивост ограничава присуство већег броја јединица сложене традиције и упитног дипломатичког статуса међу црквеним повељама. Ипак, анализа све три групе показује да оне представљају три јасно одређена типа докумената чији се дипломатички обрасци надовезују на праксу успостављену под ранијим српским владарима. При том се може приметити да је након Милутиновог брачног и политичког повезивања са византијском царском породицом 1299. године дошло до појачаног утицаја византијских дипломатичких обележја, од којих су нека трајно и доследно усвојена. Такође, размотрени су расположиви подаци о организацији и начину рада владарске канцеларије и учешћу разних чинилаца у процесу израде владарских докумената.

3. Рад у настави, стручно-професионални допринос и сарадња са другим образовним и научноистраживачким установама у земљи и иностранству

Од првог тренутка, када је 2006. године изабран на радно место сарадника у настави, Порчић је показао таленат и ентузијазам за педагошки рад. О томе сведоче пре свега резултати студентске евалуације (у распону од 4,79 до 5,0). Навешћемо неке

од његових активности, које, верујемо, својим квалитетом и разгранатошћу показују његову позитивну улогу у афирмацији струке и у раду са студентима. У том смислу важно је истаћи да је он председник или члан комисија за одбрану 12 завршних радова на академским мастер студијама и три завршна рада на докторским студијама. Поред наведених активности, запажено је његово активно учешће у раду Центра за теорију историје Филозофског факултета у Београду који окупља, поред колега, и велики број других заинтересованих учесника и посебно, студената, као и чланство у комисији за науку Филозофског факултета.

Порчићеви успешни резултати на пољу узорног издавања грађе преточени су у рад у оквиру колективних пројеката који ангажују већи број истраживача. Овде није реч о формалним чланствима. Порчић је у раду сваког тела чији је члан уложио много напора на остваривању видљивих резултата. Најбољи пример за речено је његов положај у Центру за српске напредне студије који издаје часопис за средњовековне студије „Иницијал“ у којем се он јавља као запажени аутор, или пак ангажман у оквиру више научних пројеката, а посебно у новом пројекту *Concepts of Nationalism and Patriotism in Serbian Political Discourse: Medieval, Modern, Contemporary* који се реализује у оквиру програма „Идеје“ Фонда за науку Републике Србије. Такође, из његове активности везане за дигитализацију грађе у оквиру пројекта Балканолошког института и Аудио визуелног архива САНУ произашао је зборник радова са међународне конференције „Archives and Archival Research in the Digital Environment“, одржане септембра 2019. у Београду, чији је Порчић коуредник. Слично се може рећи и за његову улогу у оквиру рада Српског комитета за византологију, из којег је проистекло чланство у Научном одбору Седме националне конференције византолога „Српско-грчко царство Немањића. Идеја и стварност“, одржане јуна 2021. у Београду, са којег је предвиђено издавање зборника који је у припреми.

Порчићева међународна научна делатност видљива је посебно у учешћу на 15. међународном дипломатичком конгресу одржаном од 4. до 6. октобра 2018. у Лајпцигу, као и на 24. међународном конгресу византолошких студија одржаном у Венецији и Падови од 22. до 27. августа 2022.

Закључак

Све горе речено наводи комисију за писање реферата о кандидату да једногласно предложи Изборном већу Филозофског факултета да реизабере колегу др Небојшу Порчића у звање ванредног професора на Катедри за општу историју средњег века, помоћне историјске науке и теорију историје. Може се слободно казати да проф. др Небојша Порчић са сваком годином коју проводи радећи на Филозофском факултету у Београду у све већој мери постаје узор како се треба односити према

научном и наставном раду. Радови које смо анализирали у овом реферату, који премашују услове за реизбор у звање ванредног професора, јасно су сведочанство о квалитету његовог научног рада, посебно о акрибичности и педантности са којом се суочава са сложеним задацима издавања средњовековне грађе. Радови који представљају синтетичке осврте на поједине епохе, попут два рада у зборнику посвећеном краљу Милутину и његовом добу, указују на уочљиву способност синтезе која је, у Порчићевом сличају, увек надахнута минуциозним истраживањима и потребом да донесе нове закључке који померају и усавршавају досадашња тумачења. Не треба свакако заборавити Порчићев запажен ангажман у настави, као и, посебно, показану спремност да помогне колегама и студентима, да преузме на себе велики део послова везаних за рад на пројектима и за различите послове на катедри. Све речено оставља нас у пуном уверењу да је реизбор проф. др Небојше Порчића у звање ванредног професора само прелазна етапа ка његовом даљем унапређењу које с радошћу очекујемо. Нема сумње, прави кандидат изабран је, а сада предложен и за реизбор на место на којем му се отвара даљи успешан научни и педагошки пут.

У Београду,
19. септембра 2022.

Комисија у саставу:

др Смиља Марјановић-Душанић, редовни професор
Филозофски факултет у Београду

Др Ђорђе Бубало, редовни професор
Филозофски факултет у Београду

др Срђан Рудић, научни саветник
Историјски институт у Београду